

Последња година прве деценије двадесет првог века је у Србији започела између осталог најавом директора Агенције за приватизацију да би 2010. година требало да буде у знаку завршетка приватизације друштвеног капитала, поделе бесплатних акција и почетка приватизације јавних комуналних предузећа (Б92, 2010). Оваква настојања државне Агенције су у супротности како са налазима домаћих истраживања о противљењу апсолутне већине испитаних грађана приватизацији електродистрибуције, водовода и других јавних служби (Вратуша, 2004, 2008) тако и са праксом власти у државама центра светског капиталистичког система које реагују на актуалну акутну кризу депресије неокензијанским мерама подржављења.

Да би се боље разумела дилема завршити или зауставити процес приватизације јавног сектора, неопходно је да се подсетимо основних елемената друштвено историјског контекста у којем се ова дилема појављује.

Пре свега подсетимо да појачана државна интервенција у привредне токове и успостављање замашног јавног сектора привреде представљају или средство убрзане индустријализације (као што је то био случај у Немачкој, Јапану, бројним бившим колонијама и земљама реалног социјализма) или средство спасавања капиталистичког начина производње када западне у системску кризу акумулације капитала (*New Deal* у САД након избијања Велике кризе Депресије 1929, неокензијанске мере национализације финансијских и привредних корпорација и упумпавања стимулативних буџетских средстава у посустале привреде широме света од октобра 2008 године).

Важно је да се такође подсетимо да су тек масовна разарања током Другог светског рата завршила елиминисање капитала и рада који су били „сувишни“ са становишта профита још од 1929. године, омогућавајући тиме поновно захуктавање привредног раста у периоду обнове и изградње након Другог светског рата.

Међутим, крајем хиљаду деветсто шездесетих година, у оквиру целовитог система светске капиталистичке привреде дошло је до исцрпљивања учинака ратног разарања и кејнзијанских државних мера регулисања привредних токова на економски раст. Тзв. државе благостања у земљама реалног капитализма су запале у стагфлацију и финансијску кризу буџета услед достизања унутрашњих системских граница профитабилности. У исто време су земље СЕВ-а, Југославија и друге по самоименовању социјалистичке земље, запале у стагнацију пошто су и у њима исцрпљене могућности екстензивног индустријског раста и дестимулативног бирократизованог централног планирања, у стално претећем окружењу могућег прерастања такозваног хладног рата (у стварности свакодневно веома врућег рата у земљама у којима су се у датом тренутку

сучељавала преко домаћих посредника два војна и економска блока земаља) у нуклеарни рат.

У условима глобалне стагнације од краја шездесетих година двадесетог века, дошло је до теоријске и практичке преоријентације са кејнзијанске државне регулације привредних токова на неолибералну приватну иницијативу, приватизацију и тржишну регулацију. Најснажнији импулс за спровођење дерегулације и приватизације широм света, пружиле су Федералне резерве САД под приватном контролом прегршт банкарских породица. Ова банкарска олигархија је 1971. године укинула златни стандард да би штампањем без покрића све безвреднијег папирнатог долара финансирала рат у Вијетнаму и потоње своје ратове. Банкарска олигархија је успела да наметне овакав амерички долар као привилеговано средство плаћања у светској трговини и финансијским трансакцијама, посредством Светске банке и Међународног монетарног фонда у којима поседује контролни пакет деоница. Ширењу америчког долара као резервне валуте допринеле су и владајуће класе у земљама ОПЕЦ-а које су нарасле приходе од поскупљења нафте, такозване петро-доларе, уложиле у банке под контролом транснационалне банковне олигерахије. Већ 1980. године банкарска олигархија је довољно ојачала да преко међународних финансијских и трговинских организација под својом контролом, нанесе још разорнији удар јавном сектору привреде широм света. Наметнула је смењивање дугорочних јавних развојних кредита с ниским каматним стопама отплате, краткорочним приватним и веома скупим кредитима. При томе је банкарска олигархија условила одобравање нових кредита, спровођењем дерегулације, либерализације и приватизације јавног сектора привреде. Нови кредити су заправо морали (и још увек морају) да буду утрошени на отплату старих дугова. У зачараном кругу неоколонијалног дужничког ропства, само исплате камата су ускоро премашиле по неколико пута изворно позајмљену суму, без да је дошло до смањења главнице.

Критика теоријско-методолошких и практичко-политичких претпоставки препоруке/захтева банковне олигархије да се јавни сектор привреде приватизује

За потребе идејног оправдавања препоруке односно захтева банковне олигархије да се као услов одобравања нових кредита спроведе структурално реформисање односно приватизација јавног сектора привреде, њени идеолошки представници су промовисали нову моду у области економске теорије познату под називом Нова институционална економија (НИЕ) и Нова политичка економија (НПЕ). Исказивањем ове нове теоријске моде терминологијом нео-либералне аустријске економске школе, настала је синтетичка теорија приватизације (Vickers, Yarrow, 1988, Cook, Kirkpatrick, 1988).

Синтетичку теорију приватизације су у Извештајима Светске Банке применили идеолошки представници банковне олигархије настојећи да зауставе већ од краја осамдестих година примећено успоравање и слабљење спровођења неолибералне стратегије реструктурисања односно приватизације јавног сектора привреде првенствено у бившим колонијама и полуколонијама (Fontaine, Geronimi, 1995). Аутори извештаја *East Asian Miracle* (1993) и *Adjustment in Africa* (1994), на поједностављујући начин су дихотомно супротставили тржиште и приватну иницијативу државној регулацији. Били су спремни да признају позитивне учинке државне индустријске политике (нпр. обезбеђивање инфраструктуре), само уколико су били усклађени са налозима наводно слободног деловања тржишних законитости.

Средином деведесетих година транснационални банковни и корпоративни капитал организован у Међународни монетарни фонд, Светску банку и Светску трговинску организацију, поново је повећао притисак на владе земаља на периферији светског капиталистичког система, нарочито на владе земаља бившег “Другог света” у Источној Европи, да наставе и чак убрзају процес приватизације. У циљу теоријског и емпиријског утемељења овог притиска, идеолошки представници банкарске олигархије су произвели 1995. још један извештај Светске банке *Бирократе у пословима (Bureaucrats in Business)*, у даљем тексту ББ

)

. Домаћи заговорници приватизације и тржишне регулације су овим извештајем добили спреман парадигматски неолиберални образац за примену у домаћем окружењу у циљу легитимизације тржишног регулисања привредних токова и преображавања државног и друштвеног власништва у приватно власништво.

У наставку овог рада ће бити систематизовани основни теоријско-методолошки и практичко-политички приговори које су инострани критичари упутили ББ-у и другим извештајима Светске Банке. Мотив састављања овог критичког резимеа јесте нада да ће он да подстакне преиспитивање типичних домаћих идејних деривата и варијација на задату тему промовисања неолибералне стратегије дерегулације, либерализације и приватизације.

Основни теоријско-методолошки приговор ауторима ББ, других извештаја Светске банке и њихових локалних идеолошких деривате се може резимирати на следећи начин: конструисали су једнострану аналитичку оквир истраживања упоредне успешности предузећа у државном и приватном режиму власништва, који подстиче селективно прикупљање и обраду искуствених података, тако да они поткрепљују унапред одабрани практичко-политички закључак да јавни сектор привреде треба тржишно реформисати и приватизовати (Harris et al, 1995, Vogel, 1996).

Аутори ББ су најдаље отишли у конструисању идеолошке слике о приватизацији као 'леку за све' економске и политичке проблеме бирократизованог јавног сектора привреде и у препоручивању тржишних реформи и приватизације државних предузећа (Cook, 1997; Fine, 1998)

Овој априорној и апстрактној конструкцији приватизације као *panacea*—е недостаје анализа конкретних друштвених чиниоца и околности и њиховог узајамног деловања у којима се артикулишу и примењују међусобно супротстављене неокејнзијанске и неолибералне стратегије организовања друштвених односа и регулисања привредних токова.

Аутори ББ извештаја заснивају своје закључке на анализи ограниченог скупа варијабли, чиниоца и података о искуствима реформи и приватизације предузећа у државном власништву (State Owned Enterprises, SOE), првенствено у инфраструктури (телекомуникације 60%, струја 27%, гас 10%, стр.151) у Чилеу, Кини, Чешкој, Египту, Гани, Индији, (Јужној) Кореји, Мексику, Филипинима, Пољској, Сенегалу и Турској. Извештај прати показатеље профитабилности, продуктивности и односа штедње и инвестиција у државним и приватним предузећима (пп. 57-64). Видно је да су аутори ББ одабрали за показатеље ефикасности привређивања и критеријум упоређивања успешности приватног и јавног сектора привреде, оне показатеље који унапред фаворизују приватни сектор. При томе су пропустили да нагласе да приватни сектор напосто пребацује друштвене трошкове профитабилног тржишног пословања као што је то збрињавање незапослених управо на јавни сектор. Пристрасним одабиром показатеља се прикрива да се јавни сектор не руководи првенствено профитним циљевима пословања и да ствара инфраструктурне и друштвено интегративне претпоставке привређивања које приватни сектор није у стању односно није материјално заинтересован да створи због одсуства краткорочне добити.

Почетну пристрасност у одабиру општег критеријума ефикасности пословања који одговара самој логици деловања приватног сектора, аутори ББ и сличних извештаја продубљују кроз искључивање из узорка неуспешних предузећа приватног сектора. С друге стране, успешна сеоска и комунална предузећа у Кини су представљена као да не спадају у јавни сектор, а запостављено је искуство врло ефикасних државних предузећа у ново-индустријализованим земљама. Пренаглашавање проблема бирократизације јавног сектора, такође занемарује чињеницу да и приватна предузећа поседују развијене бирократије (Chang, Singh, 1997, 872)

Аутори ББ мере достигнути степен реформисања државног сектора привреде у испитиваним земљама пратећи податке о размерама продаје државних предузећа (*divestiture*

), интензитету тржишне конкуренције, чврстости буџетских ограничења, размерама реформи финансијског сектора и садржају институционалних аранжмана између владе и предузећа која остају у државном власништву. Извештај разматра три типа уговорних аранжмана између влада и јавних предузећа: уговоре о испорукама (извршењу, испуњењу) услуга (*performance contracts*

), уговоре о управљању (*management contracts*

)и уговоре о регулисању монопола (*regulation*

), са становишта њиховог утицаја на профитабилност и продуктивност, посредством чиниоца за које се сматра да утичу на њихово успешно спровођење (информисаност, подстицајност награда и казни, обавезност (*commitment*

) спровођења уговора путем мониторинга, стр.109). Аутори ББ и овде полазе од неутемељене претпоставке да унапређивању обавештености која је неопходна за постизање оптималног уговора државе са јавним предузећем доприноси једино тржишна конкуренција, па закључују да је најмање успешан први поменути тип аранжмана између државе и јавних предузећа пошто не посредује односе јавних предузећа и државе тржиштем и стога не доводи до повећавања профитабилности. Као пример информационе асиметрије приликом склапања уговора о извршењу, аутори ББ наводе пример инфериорног знања ниског државног службеника у односу на представника одговарајућег предузећа вишег ранга (стр. 121). Аутори ББ, међутим, занемарују да овај проблем неједнаких предзнања још више оптерећује регулисање монопола у приватном сектору. Упркос детаљној критици уговора о испоруци (извршењу, испуњењу) услуга због информационе асиметрије и стога њихове неадекватне спецификације, аутори ББ нису пружили емпиријске доказе да овакви уговори по себи доводе до лошијих резултата према свим критеријумима упоређивања него уговори о управљању или уговори о регулисању монопола.

Усредсређивање аутора ББ на пристрасно мерење разлика у ефикасности између предузећа у различитим системима власништва (67-96), онемогућује заговорницима приватизације и тржишне регулације да истраже који заједнички чиниоци и услови привређивања приватног и јавног сектора у оквиру појединих земаља утичу на појаву великих разлика у просечној ефикасности оба сектора привређивања између појединих земаља.

Аутори ББ објашњавају појаву да су и приватни и јавни сектор према свим одабраним показатељима најуспешнији у Кореји, Чилеу и Мексику, одмаклим стадијумом успешног

реформисања и приватизације јавног сектора. Овакав њихов закључак демантује податак из табеле 2.2 на стр. 69 да је у успешној Кореји на пример приватизовано само мало државних предузећа, док је у неуспешној Турској државни сектор приватизован у далеко вишем проценту.

Користећи податке самог ББ Jalilian и Weiss (1997) су показали да искуствена провера не потврђује основну хипотезу да земље у којима постоји замашан државни сектор привреде имају исподпросечне економске показатеље. Веровање у супериорност приватног у односу на јавни сектор, као и аморфног тржишта у односу на државну регулацију, остало је емпиријски неутемељено. Чак има случајева да су и према пристрасним критеријумима ефикасности приватних предузећа, државна предузећа понекада ефикаснија од приватних (Rowthorn, Chang, 1992).

Закључивање у затвореном кругу почетних пристрасних претпоставки и показатеља, замагљује чињеницу коју обелодањују подаци самог ББ да евентуално постизање потпуног изједначавања ефикасности привређивања државних и приватних предузећа у земљама са ниском просечном ефикасношћу привређивања, не би значајно смањило њихово заостајање у односу на земље са вишом просечном ефикасношћу привређивања, без обзира на достигнути степен реформисања и приватизације јавног сектора у њима.

Другим речима нема емпиријских доказа да приватизација јавног сектора већ сама по себи производи као последицу повећање просечне ефикасности пословања у једној земљи. Апологети приватизације, међутим, не презају од тога да цитирају неку студију у прилог потврђивања корисних последица приватизације државних монопола, упркос чињеници да сами аутори тих студија изричито упозоравају против екстраполације налаза о позитивним ефектима приватизације делова јавног сектора у индустријски развијеним земљама са снажним институцијама мешовите привреде, на сиромашне земље и бивше социјалистичке земље у којима таквих институција нема (Galal et al. , 1992, 563)

Подаци самог ББ извештаја, дакле, дају пуно повода за закључак да тржишна реформа и приватизација јавног сектора могу да буду у једном одређеном периоду успешни само у оним земљама у којима јавни сектор већ успешно обавља своје функције и у којима су већ развијене финансијске и тржишне институције мешовитих привреда (стр. 89). Када се ово има у виду, онда правилно постављено питање гласи од куда долазе и зашто притисци да се позитивни резултати јавног сектора приватизују и да се при томе троше значајна јавна средства из буџета за спровођење приватизације друштвено произведеног богатства?

Резиме основног практичко политичког приговора ауторима ББ, других извештаја Светске банке и њихових локалних идеолошких деривата, садржан је као што смо већ уочили у резимеу главног теоријско-методолошког приговора: својепредлоге мера у области индустријске политике и облика регулације привредних токова, не утемељују на свестраној, темељитој и систематској анализи свих релевантних података, него на почетном апстрактном, априорном, селективном и пристрасном аналитичком оквиру истраживања. Терен дискусије о индустријској политици је сведен на заговарање приватизације и замене државне регулације тржишном, у циљу постизања наводно веће ефикасности и избегавања дисторзије цена свугде и свагда. Закључци и препоруке о предностима и потреби приватизације се стога непримерено уопштавају и примењују на веома различите конкретне околности појединих земаља неједнаког нивоа друштвеног развоја, места у светској привреди, особености унутрашње економске и политичке динамике те стања узајамне повезаности, квалификованости радне снаге и потенцијалног тржишта појединих сектора привреде.

У петом поглављу ББ-а се тако нуди дрво одлучивања (Фигуре 1, A decision tree for state-owned enterprises reform, стр. 232) које занемарује ове особености и садржи на својим гранама искључиво савете како треба превазићи препреке тржишним реформама и приватизацији (divestiture), препоручујући увек минимум улагања у јавна предузећа предвиђена за приватизацију, потпуно напуштајући искуство индустријализације свих земаља у којима су државне инвестиције одиграле кључну улогу.

У завршном поглављу Извештај отворено препоручује даваоцима финансијске помоћи (међу донаторске агенције ББ имплицино укључује и Светску банку) да праве разлику између земаља које су одане или нису одане (унцоммиттед) реформама јавног сектора на основу три политичка критеријума спремности за реформе (политичка пожељност (*desirability*), остваривост (*feasibility*) и веродостојност (*credibility*)) (п.177).

У извештају се имплицитно сугерише да се критеријум политичке пожељности или владине подршке реформама, може да оствари путем промене политичког режима било којим средствима или путем избијања кризе која мења став постојећих власти према трошковима и користима реформи. Тиме ББ напушта ранији опрезнији став Светске Банке да у периодима кризе реформе јавног сектора нису одрживе (Cook, 1997, п.893).

ББ такође индиректно препоручује да се критеријум политичке остваривости постигне ауторитарним поражавањем оних који губе спровођењем реформи, па на страни 191 извештаја непосредно наводи ауторитарну форму власти као важан показатељ остваривости (Busumtwi-Sam, 1996). ББ истина не остаје код препоручивања примене пуке силе, додајући да треба настојати да се придобију противници реформи одређеним надокнадама уколико су довољно снажни да спречавају реформе.

Трећи критеријум, веродостојност владиног пакета намераваних реформи у очима свих заинтересованих страна изван владе да ће влада одржати реч и доиста спровести најављене реформе, према ББ може да се постигне кроз постављање домаћих и међународних препрека промени политике реформи. Тиме се заправо настоје везати руке будућим владама да не би могле да пониште приватизацију. Сетимо се само како патетично говоре о потреби очувања кредибилитета владе у очима Међународног монетарног фонда домаћи идеолошки представници управо интереса банковне и корпоративне олигархије економски организоване у ММФ-у и војно организоване у НАТО, потпуно равнодушни на погубне последице по животни стандард и квалитет живота огромне већине грађана, уколико се у име веродостојности спроведу обећања о убрзаној приватизацији преосталих државних предузећа и јавних услуга.

Аутори ББ другим речима више од аутора претходних извештаја заговарају активно вршење утицаја потенцијалних инвеститора на политичке процесе и исходе у земљама примаоцима кредита, посредством условљавања одобравања кредита испуњавањем критеријума политичке пожељности, остварљивости и веродостојности владиних програма приватизације. Помоћ донатора за пројекте унапређивања управљања јавним сектором је овим путем сведена на унапређивање интереса оних који највише профитирају од приватизације (Kumssa, 1996, Hemming, Unnithan, 1996).

Последице примене препоруке/захтева банковне и корпоративне олигархије да се јавни сектор привреде приватизује

Безрезервно и поједностављено заговарање приватизације у ББ-у је сасвим пренебрегло дугорочне негативне последице приватизације на испуњавање функција јавног сектора које приватни сектор не може и не жели да испуни (Haque, 1996, Kumssa, 1996, Baer, 1996). Чак и аутори ББ су морали да констатују негативне последице приватизације. У покушају да оправдају и објасне ове неуспехе и лоше последице као на пример у Турској, заговорници приватизације и тржишне регулације су приморани да

модификују полазну претпоставку о приватизацији као леку за све. Ад хок нуде образложење да је у земљама у којима приватизација јавног сектора није успела, она била преурањена. Наводно се још увек нису стекли сви потребни политички услови (пожељност, остварљивост, веродостојност).

Ваља уочити да има елемената самокритичности у ББ, када аутори међу потенцијалне кривце за неуспешне реформе укључују “добронамерне” стручњаке Светске Банке који су покушали да подстакну земље у развоју да реформишу јавни сектор привреде мада нису биле политички спремне за реформе (п. 231). Детаља о овој признатој кривици нема, нити се изводе логички закључци о мерама које треба предузети, на пример о поништењу преурањених приватизација нити о (ре)национализацији неуспешних приватних предузећа у стратешким секторима привреде.

Елемената самокритике има и на оним местима ББ где се признаје чињеница да тржиште не делује увек на најбољи начин па се стога предлаже одлагање приватизације док се не испуне потребни економски и политички предуслови. Овде самокритичност престаје пошто ББ препоручује да се у периоду одложене приватизације спроводе мере стабилизације и структуралног прилагођавања које доприносе порасту регулативне улоге тржишних сила (п. 237), упркос подацима о лошем исходу примене ових мера у бројним земљама са ниским доходком по глави становника, за које се у извештају тврди да би наводно највише добиле од спровођења реформи. Уместо предности, приватизација је нарочито у индустријски неразвијеним земљама довела до даље концентрације економске моћи и корпоративног власништва чак и тамо где је био постављен циљ да се распространи власништво деоница међу запослене (Haque, 1996).

Искуство последње деценије XX века и прве деценије XXI века, показало је да приватизација државних предузећа и система јавних услуга имала “само парцијалан и ограничен успех” (Gilbert, R. Kahn, E., 1996, 21) или је довела до негативних последица не само у сиромашним земљама него и у земљама са високим доходком по глави становника. Ограничен успех и негативне последице приватизације јавних служби се најбоље могу уочити кроз упоредну анализу аргумената и обећања које су изрицали заговорници приватизације државно регулисаних природних монопола пре њеног спровођења и стварних последица приватизације према препорукама неолибералне теорије Науека и Friedmana и тачеристичке и реганомске праксе дерегулације, либерализације и приватизације. Ову упоредну анализу ћемо извести на примеру приватизације производње и дистрибуције електричне енергије, у намери да налази ове анализе, приказани у Табели 1, допринесу заустављању и спречавању њеног спровођења у Србији.

Да ли завршити или зауставити приватизацију јавних предузећа?

Пише: Вера Вратуша
субота, 13 март 2010 08:27

Табела 1

АРГУМЕНТИ/ОБЕЋАЊА ПРЕ ПРИВАТИЗАЦИЈЕ

ОСТВАРЕЊА НАКОН ПРИВАТИЗАЦИЈЕ

Национални системи државне регулације природног монопола производње, преносне мреже и

Преструктурисање, приватизација и тржишна регулација националних државно регулисаних си

Тендерска продаја раздвојених делова националних државно регулисаних система производњ

Најпрофитабилнији делови државних предузећа електропривреде («златне коке») бивају прод

Директне стране инвестиције стратешког партнера ће модернизовати и повећати капацитете

Страни инвеститори најчешће купују постојеће капацитете позајмљеним средствима, нарочито

Слободну тржишна конкуренција више снабдевача струјом и «избор потрошача» довешће до см

Да ли завршити или зауставити приватизацију јавних предузећа?

Пише: Вера Вратуша
субота, 13 март 2010 08:27

Након приватизације по правилу картели изнуђују повећање цена струје знатно изнад цена про

“Стратешки партнери” ће обезбедити квалитетније и поузданије снабдевање струјом

Напуштање планирања резерви за вршну потрошњу доводи до манипулативног ограничења по

Преношење обавезе за редовним снабдевањем струјом са јавних предузећа у државном власни

Када наступи прекид у снабдевању струјом приватне компаније изнуђују државне гаранције и с

“Стратешки партнери” ће обезбедити нову технологију и повећање продуктивности

Након приватизације по правилу долази до масовних отпуштања (преко половине запослених у

“Стратешки партнери” и европски нормативи ће обезбедити заштиту околине од загађења

Под изговором заштите околине бриселска бирократија налаже у новим чланицама ЕУ затвара

Поделом или продајом дела акција предузећа електропривреде грађанима под повољним услов

Власници контролних пакета ТНЦ и политичари, директори, медији, истраживачки институти и

Разлоге за неповољне резултате приватизације производње и дистрибуције струје не само на периферији него и у центру светске капиталистичке привреде ваља тражити у чињеници да капиталистичка приватна својина као таква има унутрашњу тенденцију да изазива кризе хиперакумулације капитала. Ова криза се манифестује као вишак производње односно недовољне потрошње услед сталног смањивања надница у циљу максимализације профита. Ове кризе само привремено одлаже све веће преусмеравање улагања новчаног капитала из производње роба и услуга, у кредитирање потрошње и финансијске спекулације. Власници контролних пакета деоница и менаџери транснационалних компанија ослобођени сваке контроле у складу са неолибералном догмом о саморегулативним способностима “невидљиве руке” конкуренције приватних интереса на слободном тржишту, извели су на крају мултимилијардерску проневеру и плачку преко лажираних извештаја о приходу и расходу као на пример транснационална енергетска компанија Енрон (Dharan, Bufkins, 2004).

Системски произведена похлепа за профитом по сваку цену без икаквих јавних рационалних и моралних задршки, крајем 2008. је довела до пуцања пренадуваног балона тржишта некретнинама и хартија од вредности то јест деривата новца без покрића, изазивајући губитак запослења и животних уштеђевина. Ланчаном реакцијом широм света осиромашењу и глади су изложене милијарде људи.

Искуствени статистички подаци о кључним показатељима стања привреде у целини крајем прве деценије спровођења препорука Светске Банке о структуралним реформама и приватизацији у Србији су поражавајући: око милион незапослених и запослених који не примају плате, готово триплирање дуга и преполовљавање покривености увоза извозом у односу на стање пре десет година, смањење запослености у индустрији и грађевинарству на само 6% укупно запослених. Овакав катастрофалан степен деиндустријализације не би био могућ без спреге државне агенције за приватизацију са новопеченим приватницима без производног искуства, који су уместо испуњавања купопродајних уговорних обавеза отплаћивали купљена предузећа задуживањем некретнина, распродајом залиха и опреме самих предузећа које су “купили”. Уместо ефикасније производње, нови приватни власници су гасили производњу, отпуштали раднике, мењали намену приватизована предузећа и шпекулисали земљиштем.

Преиспитати досадашњу приватизацију и забранити даљу приватизацију јавног сектора

Што се више продубљује системска криза акумулације капитала у светским размерама, владе у центру светске капиталистичке привреде грозничаво настоје да спасу капитализам од капиталиста. Треба имати у виду да је интервенција државе од краја 2008. само масовнија и очигледнија. Ни у време врхунца спровођења неолибералне политике дерегулације, либерализације и приватизације осамдесетих и деведесетих, државе центра никада нису престајале да субвенционирају крупне приватне корпорације, обезбеђују им наруџбине и проширују страна тржишта претњом употребе силе и стварним ратним освајањима. Процес ширења тржишта и јачања економског и политичког утицаја транснационалних компанија под нуклеарним кишобраном хегемонистичке силе, којем су идеолошки представници капитала наденули помодно име глобализације у последњој четвртини XX века, представља само репризу колонијалног и неоколонијалног освајања света пред Први светски рат.

Актуална масовна државна интервенција у привредне токове као и спровођење мера заштите националне индустрије и тржишта због неједнаког места појединих држава у међународној подели рада, такође представља већ виђено дешавање. Након избијања Велике кризе крајем 192. године протекционистичке мере у облику New Dealа у САД, нацизма у Немачкој и фашизма у Италији, разоткриле су испод привида слободне и једнаке тржишне размене, асиметричне односе моћи у борби за прераспodelу колонија и удела у светском тржишту. Након избијања кризе 2008, САД су прве прекршиле НАФТА уговор о слободној трговини са Мексиком, као да тај уговор већ од почетка није фаворизовао моћнију привреду САД, забрањујући мексичким камионџијама да испоручују робу на територији САД.

Услед различитог места земаља чланица Европске уније у међународној подели рада, током заоштравања актуалне кризе све виднији постају значај дезинтеграције ЕУ на “старе” чланице извознице капитално и информатички интензивне технологије, “медитеранске” чланице извознице радно интензивне туристичке индустрије и “нове” чланице источне Европе сведене превасходно на извознице сировина, насупрот најављиваном прерастању заједничког тржишта у политичку унију. Неједнак степен достигнутог индустријског развоја и задужености онемогућава доношење јединствене политике стимулисања платежно способне потражње, а јединствена валута смањује маневарски простор за вођење монетарне и фискалне политике прилагођене локалним условима.

Упркос овим дезинтеграционим тенденцијама од избијања кризе 2008, заједничка одлика реакције власти на кризу у центру светске капиталистичке привреде је убацивање стотине милијарди долара и евра пореских обвезника у привредне токове не би ли подстакли потражњу. У САД средства су усмерена првенствено на спасавање финансијског сектора привреде који је последње деценије спекулативним пласманом кредита највише допринео да се манифестује реприза кризе још већих размера него она из прве половине двадесетог века. Овакво подруштвљавање губитака крупног приватног капитала није спречило врхунске менаџере и власнике контролних пакета акција да између себе поделе високе бонусе. Пријавили су фиктивне профите настале убризгавањем средстава из буџета, истовремено отпуштајући хиљаде запослених. Најкрупније банке попут JP Morgan, Chase, Bank of America, употребиле су део добијених средстава за куповину мањих банака и отварање филијала у иностранству. Истовремено су препустиле банкроту и пленидби имовине милионе кућевласника и ситних предузетника које су претодно навеле да се хипотекарно презадуже. Због огорчења јавности неконтролисано употребом јавних средстава, дошло је до национализације неких банака и производних компанија. Већ сада идеолошки представници крупног капитала међутим наговештавају да се ради о привременој мери док се не изађе из кризе. Олигополска концентрација економске моћи има за последицу концентрацију и политичке моћи, што условљава да ће реформистичке мере државне регулације привреде остати у оквирима очувања капиталистичких односа изабљивања који су и довели до кризе акумулације капитала.

Насупрот масовне рестаурацији теорије и праксе кејнзијанизма у центру светске капиталистичке привреде и економског национализма, у Србији и другим земљама полуколонијално зависне периферије светског капиталистичког система, домаће владе под већим или мањим спољашњим притиском Светске Банке и Међународног Монетарног Фонда односно више или мање подмићене донацијама разних фондова за развој демократије и отвореног друштва, планирају да наставе спровођење неолибералне стратегије дерегулације, либерализације и приватизације. Ужурбано настоје да што пре заврше спровођење приватизације према закону из 2001. године упркос сазнањима о разорним последицама досадашње приватизације.

Владе неоколонијалне и колонијалне периферије су и до сада биле “већи католици од папе”. Спроводиле су, наиме, приватизацију далеко већих размера него што су то радиле владе у земљама центра. У банкарском сектору који је кључан за вођење иоле самосталније политике економског и укупног друштвеног развоја, на пример, удео иностраних банака у земљама центра ретко прелази десетак процената. На периферији су иностране банке успеле да обезбеде контролу често преко 90% локалне штедње. Ово им омогућава да претварају локалну штедњу у скупе краткорочне кредите и извозе из земаља периферије високе екстра профите које не могу да остваре у центру, тако да нето прилив капитала у земље које посуђују новац, врло брзо се претвара у неколико пута већи одлив капитала (Small, Denis, 2004).

Транснационалне корпорације са седиштем у земљама центра уз помоћ корумпираних локалних влада такође настоје да обезбе потпуну контролу над домаћим рудним, енергетским и воденим изворима, инфраструктуром, те трговинским и хотелијерским ланцима које су изградиле уз велике жртве читаве генерације људи у бившим друштвима реалног социјализма.

Под велом стручне објективности идеолошки представници крупног капитала неуморно понављају да потпуна либерализација и приватизација немају алтернативе, слепи и глуви за чињеницу да су чак и стручњаци Светске Банке и Међународног моонетарног фонда последњих година признали грешку своје дотадашње политике ултимативног промовисања приватизације јавног сектора привреде (Estache, Antonio, 2006).

Да би спровела своју намеру и намеру својих финансијера о завршавању приватизације, чланови владе нуди синдикатима и грађанима лилихип у виду бесплатних акција јавних предузећа пре него што се приватизују, као и могућност брзог уновчивања тих акција. Тиме влада настоји да поколоба снажно противљење јавности приватизацији електродистрибуције и других јавних предузећа и служби те наведе осиромашене и у високом проценту незапослене грађане да што пре продају своје акције крупним играчима и шпекулантима на тржишту капитала. Анкетно истраживање Института за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду спроведено 2003. године је показало да је апсолутна већина испитаника у целини одбаћивала приватизацију струје (71%), институција здравствене заштите (68%), система водовода и канализације (67%), а 17, 18, 19% испитаника је предлагало да приватизација у овим секторима привреде остане у границама 49% вредности капитала одговарајућих сектора (Вратуша, 2004). Истраживање истог института спроведено 2007. године је показало да је сама нај ава предлога Владе да радницима јавних предузећа буде бесплатно подељено између 10 и 15 одсто деоница на основу већ постојећег закона (Динкић, Млађен, 2005) као и доношење новог закона у децембру 2006. о подели бесплатних деоница шест јавних предузећа запосленима и свим пунолетним грађанима без обзира на године радног стажа до 15% процењене вредности капитала, које ће моћи да продају од децембра 2010, допринело је опадању противљења приватизацији јавних служби нарочито међу активним члановима синдиката. Највеће опадање противљења је забележено међу активним члановима синдиката у случају струје (61%, Вратуша, 2008). Потпуно противљење приватизацији јавних служби, међутим, заговара и даље апсолутна већина испитаника.

Имајући у виду у овом раду изложену теоријско-методолошку и идеолошко-практичку критику досадашњег процеса приватизације у свету и Србији, неопходно је да се изведе

Да ли завршити или зауставити приватизацију јавних предузећа?

Пише: Вера Вратуша
субота, 13 март 2010 08:27

једино логичан закључак из критичке анализе садржаја и негативних последица практичке примене синтетичке теорије приватизације: преиспитати досадашњу приватизацију и забранити приватизацију још не приватизованих система јавних услуга. Доношењем закона о забрани приватизације природних богатстава и система јавних услуга попут вода и производње струје, спречило би се погоршавање услова живота широких слојева становништва услед масовних отпуштања и укидања субвенционираних цена инфраструктурних услуга, и даља колонизација земље. У циљу спречавања ових негативних последица синдикалисти и активисти Холандије и Уругваја су се изборили да буде донет закон који забрањује приватизацију водовода (Hall, De la Motte, 2004).

Радници Србије чија су предузећа уништена пљачкашком, нелегитимном и често нелегалном приватизацијом су почели да приморавају Агенцију за приватизацију да поништи најеклатантније примере неиспуњавања уговорних обавеза, смањивања или елиминисања претходне производње, отпуштања радника и шпекулативне препродаје предузећа купљених затеченим средствима самих предузећа. Борба за властита радна места и настављање производње у циљу обезбеђивања голе егзистенције себе, својих породица и комшија, показала је радницима и грађанима да ће бити утолико успешнији у тој борби што више удруже и координишу своје снаге против профитерских интереса паразитске банковне и корпоративне олигархије.

Сведоци смо да до истоветног сазнања долазе кроз учешће у масовним штрајковима против приватизације јавних предузећа и смањивања издатака из буџета на јавно образовање, здравствену и социјалну заштиту радници и грађани у Француској, Италији, Грчкој, Турској... Само масовни и солидарни отпор настојању капитала да у целини пребаци на рад трошкове изласка из кризе коју је капитал изазвао, може да наметне ограничења капиталу у облику условљавања доделе помоћи из буџетских средстава приватним корпорацијама очувањем производње и радних места и прогресивно опорезивање. Уједињени отпор је поготово предуслов (ре)национализације и подрштвљавања средстава за производњу односно укидања капиталистичких односа производње који циклично производе кризе.

Уколико изостану креативни облици само-организовања и међународног уједињавања радника и грађана разних етничко-културних, родних и професионалних идентитета без обзира на разлике у надницама и тактикама борбе, транснационални капитал ће наставити да нас све фрагментира и диференцирано израбљује и тлачи користећи древни империјални принцип “завади да би владао”, односно да би паразитирао на приватном присвајању друштвено произведеног богатства.

Литература

Adams, Chris (2001) „Privatising Infrastructure in the South.“ *Focus on Trade*, May

B92 (2010) „Завршити приватизацију у 2010“, 9. јануар, извор Танјуг, http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2010&mm=01&dd=09&nav_id=402981

Baer, W. (1996). „Changing paradigms and changing interpretations of the public sector in Latin American economies“, *Public Choice*, 88, 365-379.

Busumtwi-Sam, J. (1996). „Models of economic development in Africa: lessons from the experiences of Ghana, 1975-95“, *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, 34, 174-198.

Cook, P. (1997). „Privatization, public enterprise reform and the World Bank: has Bureaucrats in Business' got it right?“, *Journal of International Development*, 9, 887-897.

Chang, H. and Singh A. (1993). „Public Enterprises in Developing Countries and Economic Efficiency: A Critical Examination of Analytical, Empirical and Policy Issues“, *UNCTAD Review*, no 4, Geneva.

Chang, H., Singh A. (1997). „Can large firms be run efficiently without being bureaucratic?“, *Journal of International Development*, No.9, 865-875.

Cook, P. and Kirkpatrick, C. (eds) (1988). *Privatization in Less Developed Countries*. Brighton: Wheatsheaf

Да ли завршити или зауставити приватизацију јавних предузећа?

Пише: Вера Вратуша
субота, 13 март 2010 08:27

Динкић, Млађан, 2005: "Конференцији за новинаре". *Блиц*, 10.03.2005; Страна: 8, <http://82.117.206.29/Develop/vesti.nsf/feaae540dc011162c1256e7d0032cb98/35b82fda05ed6b4fc1256fbf007b3229?OpenDocument>

Dharan, Baalla, Bufkins, Williams (2004) *Enron: Corporate Fiascos and Their Implications*. [Foundation Press](#)

• [ISBN 1-58778-578-1](#)

• http://www.ruf.rice.edu/~bala/files/dharan-bufkins_enron_red_flags.pdf .

Fontaine, J.-M. and Geronimi, V. (1995). „Private investment and privatization in sub-Saharan Africa“, in Cook, P. and Kirkpatrick, C. (eds) (1995).

Galal, A. et al. (1992). *Welfare Consequences of Selling Public Enterprises: Case Studies from Chile, Malaysia, Mexico, and the UK* . Washington: World Bank.

Gilbert, R. J, Kahn, E. P. (1996) *International comparisons of electricity regulation*, Cambridge University Press

Haque, M. (1996). „The public service under the challenge in the age of privatization“, *Governance* , 9, 186-216.

Hall, David (2003) Evaluating the impact of liberalisation on public services. March 2005. <http://www.psir.org/reports/2005-03-EU-U-horizeval.doc>

Hall, David, Lobina, Emanuele, de la Motte, Robin, 2004: "Making water privatisation illegal: - new laws in Netherlands and Uruguay", <http://www.psir.org/reports/2004-11-W-crim.doc>

Harriss, J. et al. (eds) (1995). *The New Institutional Economics and Third World Development*. London: Routledge.

Hemming, E. i Unnithan, N. (1996). „Determinants of privatization levels in developing countries“, *Social Science Quarterly*, 77, 434-444.

Hoefle, John, 2001: "Bush's Energy Pirates Are in Global Power Grab", *Executive Intelligence Review*, no. 30, August)

Jalilian, H. i Weiss, J. (1997). „Bureaucrats, business and economic growth“, *Journal of International Development*, 9, 877-885

Kumssa, A. (1996). „The political economy of privatization in Sub-Saharan Africa“, *International Review of Administrative Sciences*, 62, 75-87.

Raghavan, Chakravarthi (1999), 'FDI Is No Panacea for South's Economic Woes.' *Third World Resurgence* October/November

Rowthorn, B. and Chang, H. (1992). „The political economy of privatization“, *The Economic and Labour Relations Review*, 3, 1-17.

Sharon Beder (2003) *Power Play: The Fight to Control the World's Electricity*. Melbourne and New York: Scribe Publications and the New Press.

Да ли завршити или зауставити приватизацију јавних предузећа?

Пише: Вера Вратуша
субота, 13 март 2010 08:27

Small, Denis (2004) "Empire Strikes Back: Spanish Banks Recolonize Ibero-America", *Economic Intelligence Review*
, July 2

Vickers, J. and Yarrow, G. (1988). *Privatization: An Economic Analysis*. Cambridge, The MIT Press.

Vogel, S. (1996). *Freer Markets; More Rules: Regulatory Reform in Advanced Industrial Countries* . Ithaca: Cornell University Press.

Вратуша, Вера (2004) 'Ставови о приватизацији у Србији крајем XX и почетком XXI века, А. Милић, ур. *Друштвена трансформација и стратегије друштвених група: свакодневица Србије на поёетку треаег миленијума*, Београд, ISIFF, ISSN 86-80269-73-5, 71-110

Вратуша, Вера (2008) „Раскорак између жеља и стварности у процесу и пројекту приватизације и партиципације у Србији почетком XX века у упоредној и лонгитудиналној перспективи“, у С. Вујовић, ур., *Друштво ризика : промене, неједнакости и социјални проблеми* , ISI FF, Београд, 135-180, 527-528

World Bank (1993). *The East Asian Miracle: Economic Growth and Public Policy*, A World Bank Policy Research Report. Oxford: Oxford University Press.

World Bank (1994). *Adjustment in Africa: Reforms, Results and the Road Ahead*, Policy Research Report. Washington, DC: World Bank.

World Bank (1995). *Bureaucrats in Business: The Economics and Politics of Government Ownership* . Oxford: Oxford University Press.